

Розділ 1

Виховання патриція

За 230-річну історію Сполучених Штатів її президентами ставали сорок п'ять американців. На відміну від монархій, де правлять королі, не благородне походження визначає заздалегідь коло тих осіб, які обіймають цю найвищу посаду; не мають президенти і якихось спільних рис характеру, що вирізняли б їх серед десятків мільйонів їхніх співвітчизників. Вони походять з усіх куточків нашої країни — півдня і півночі, сходу й заходу; серед них можна знайти представників різних етнічних груп, релігійних конфесій (в тому числі католиків) і, що найдивніше для країни з тривалою історією расизму й сегрегації, — афроамериканця.

Кожна історія сходження кандидата в президенти до посади в Білому домі сама по собі особлива, а постаратися пояснити шлях до президентства дуже непросто. Ті, хто обіймав цю посаду в перші роки після незалежності — Вашингтон, Джон Адамс, Джефферсон, Медісон, Монро та Джон Квінсі Адамс, які належали до покоління батьків-засновників Америки, — були природними кандидатами на керівництво країною. Але відколи в 1828 році Ендрю Джексон виграв президентські перегони, а віце-президент Джон Тайлер обійняв цю посаду після смерті Вільяма Генрі Гаррісона в 1851 році, вже неможливо було з упевненістю передбачити, хто може виграти цей приз. Авраам Лінкольн, правник-самоук дуже скромного походження, вніс іще більше сум'яття в душі тих, хто спостерігав за приходом президентів до влади, адже став одним із трьох найвидатніших очільників країни за всю її історію.

Успіх Франкліна Рузвельта (про якого можна говорити як про третього найвидатнішого американського президента і безумовно, найвизначнішого із 29 президентів за період після смерті Лінкольна) додає цій посаді ще більше загадковості. Мало що в характері Рузвельта дозволяло його сучасникам вбачати в ньому логічного кандидата на Білий дім, не кажучи вже про те, щоб потому назвати його видатним президентом. Так, це був один із Рузвельтів — а це прізвище багато чого означало після того, як Теодор (далекий родич, який після одруження Франкліна на Елеонорі став йому дядьком) пропрацював понад сім років на посаді президента, досяг немалих успіхів і користувався всенародною любов'ю. Належність до еліти північно-східного регіону США давала Франкліну додаткові переваги. Але ж інші представники його покоління також походили з відомих родин, були багатшими від нього та краще вчилися, однак, ставлячи перед собою не менш амбітні цілі, так і не змогли зрівнятися з ним у політичних здобутках. Сходження Франкліна до найвищої посади деякі конкуренти приписували випадковому збігу обставин та його

привітній натурі; це перекликається з думкою Ентоні Троллопа*: «Здатність чоловіка... [стати прем'єр-міністром] не залежить від сили його інтелекту або нестримної мужності, хитрості чи далекоглядності. Йому приписують компетентність лише тому, що люди в це вірять».

Оцінюючи життя Франкліна майже через 75 років після його смерті, ми можемо з певної дистанції безсторонньо зважити всі фактори, що вплинули на його прихід до влади і те, як він цим скористався. Британський історик А. Дж. П. Тейлор висловився про це так: «Політик виступає на сцені; історик заглядає за її лаштунки». У Франкліні Рузвельті, на перший погляд, є багато чого цілком звичайного, але деякі риси його характеру — величезна впевненість у собі та незмінна віра у власні сили — відрізняли його від тих, хто приходив до Білого дому раніше й пізніше, і допомагають нам пояснити, чому він стоїть осторонь практично всіх інших керівників Америки.

Як і будь-яка людина, що прагне стати президентом, Франклін завжди дуже гостро відчував власну значущість, а то й унікальність. З раннього дитинства він знав, що є особливим хлопчиком і був досить високої думки про себе. Він походив із дуже відомої родини, яка не лише нагромадила значні матеріальні статки, а й зробила свій внесок у розбудову великої єдиної країни.

Франклін знав історію своєї родини, і це служило для нього джерелом гордості й задоволення; це ж саме можна сказати і про його батьків, які відчували нерозривний зв'язок зі своїми предками й глибоку повагу до них. Попередники теперішніх Рузвельтів з'явилися в Новій Англії ще в 1650-х роках, успішно займалися продажем нерухомості на Мангеттені та торгівлею цукром у Вест-Індії. Прапрадід Франкліна, про якого в родині говорили не інакше як Айзек-патріот, підтримав американську революцію, брав участь у написанні першої конституції штату Нью-Йорк та упродовж п'яти років (з 1786 по 1791 рік) служив президентом Банку Нью-Йорка. З портрета XVIII століття роботи художника Гілберта Стюарта на нас дивиться видатний американський аристократ. У першій половині XIX століття нащадки перших Рузвельтів уже навчалися в Принстонському університеті** та володіли значними ділянками землі вздовж узбережжя річки Гудзон. Джеймс Рузвельт, батько Франкліна, був нащадком як родини Рузвельтів, так і Еспінуоллів — сім'ї з Нової Англії, яка займала провідні позиції в суднобудівній промисловості Нью-Йорка.

Франклін любив розважати співрозмовників історіями про ранні роки життя свого батька. Велика подорож Європою, яку в 1847–1849 роках здійснив молодий Джеймс, на все життя поселила в Франкліні пристрасть до юнацьких пригод. Навіть якщо деякі батькові подвиги були радше вигадкою, ніж правдою, Франклін не один раз із задоволенням розповідав, як Джеймс пройшов пішки всю Італію в супроводі злиденного священика та навіть упродовж короткого періоду боровся на

* Англійський письменник-романіст Вікторіанської доби (1815–1882).

** Престижний приватний університет, що знаходиться в м. Принстон, штат Нью-Джерсі. Є одним із дев'яти колоніальних коледжів, заснованих ще до Американської революції.

стороні армії «червоносорочечників» Джузеппе Гарібальді за визволення Італії від іноземного й панського правління. Захоплення Франкліна історією своєї родини спонукало його написати розповідь про маєток Рузвельтів у Гайд-парку*.

Не меншою мірою він пишався й родиною по материнській лінії — Делано. Його мати Сера Делано була неабияким снобом і не втрачала жодної нагоди похвалитися знатним походженням своєї сім'ї. «Grande dame»**, як написав про неї один біограф, була «абсолютно впевнена, що вона і члени її родини з самого народження перебувають на вершині світу, де вирішуються людські долі». Французький рід Делано походить із давніх часів, а перший з його представників прибув до Нового світу в 1621 році на борту корабля «Мейфлауер»***. Зрештою поселившись у Нью-Бедфорді (штат Массачусетс), який у XVII столітті був найбільшим у світі портом китобійних суден, родина подарувала країні кількох капітанів торговельних кораблів та заможних суднобудівників. Сера не меншою мірою пишалася й своєю материнською лінією: там були солдати революційних воєн, священнослужителі й виборні посадовці штату Массачусетс. Особливу гордість Франклін відчував за свого діда по материнській лінії Воррена Делано, який сколотив свої статки на торгівлі з Китаєм. Під час президентства Рузвельта його робочий стіл в Овальному кабінеті прикрашала дерев'яна копія кліпера «Серпрайз», на якому його семирічна мати та члени її родини в 1862 році плавали до Китаю, а на стінах його робочого кабінету в Гайд-парку висіли дві картини з зображенням цього судна.

Дитячі роки, проведені Франкліном на берегах річки Гудзон, дають нам привід запропонувати нове визначення самому поняттю «потурання». Його здорова 27-річна мати була в розквіті дітородного віку, однак важкі пологи відбили у неї бажання вагітніти знову. Його 53-річний батько, в захваті від народження спадкоємця по чоловічій лінії, намагався приділити своєму синові всю батьківську увагу. Але, як єдиній дитині в замкненому світі, Франкліну найбільше подобалося бути наодинці з собою — тут він відчував власну силу. Звісно ж, спілкуватися з іншими теж було приємно, однак він навчився відчувати, що здатен справлятися з щоденними викликами самотужки.

Америку роздирали суперечки між сільським й міським населенням, їй допікали проблеми урбанізації (через зосередження мас новоприбулих неасимільованих іммігрантів зі східної та південної Європи) і політична корупція, через яку все частіше звучали радикальні заклики до реформ, але попри все це Франклін пізніше з приємністю згадував про своє безтурботне дитинство у 80–90-х роках XIX століття в оточенні няньок і наставників та зі «звичним для тих місць і людей стилем життя», який відгороджував його від тривоги і турбот зовнішнього світу. В юнацькі роки батько регулярно складав йому компанію в заняттях мисливством, їзді на конях, рибній ловлі та морських подорожах на вітрильниках, особливо поблизу

* Розташований на березі річки Гудзон в штаті Нью-Йорк. Тепер там розташовані музей Ф. Рузвельта, меморіальні маєтки Елеонори й Айзека Рузвельта, магната Ф. Вандербільта, президентська бібліотека Ф. Рузвельта (перший такого роду заклад в країні).

** Знатна дама (франц.)

*** Торговельне судно, на якому прибули перші англійці, що заснували в Північній Америці свою колонію.

берегів канадського острова Кампобелло в затоці Фанді, куди в літні місяці його батьки нерідко виїжджали на відпочинок. Відпочиваючи саме в цих прибережних водах, Франклін назавжди полюбив мореплавання, саме там уперше безпосередньо познайомився з класовою нерівністю. Присутність кухарів, слуг і наставників у маєтку в Гайд-парку не закарбувалася в його пам'яті як свідчення високого становища його родини, а от на острові Кампобелло серед постійних жителів-британців та в середовищі заможних американців, які купували там нерухомість і проводили літні відпустки, існував чіткий класовий поділ. Місцеві жителі вважали родину Франкліна впливовими земельними аристократами, тож він повною мірою відчув свій привілейований статус.

Щорічні поїздки до Європи, особливо до Німеччини, де Сера в підлітковому віці у 60-і роки XIX століття ходила до школи, відкрили Франкліну вікно в широкий світ. Він вивчав німецьку й французьку і вже у віці дев'яти років досить пристойно говорив обома мовами, тож у 1891 році під час перебування в німецькому містечку Бад-Наугайм Сера віддала його до місцевої школи. «Я ходжу до закритої приватної школи з купою малих недоумків, — пише хлопчик своїм двоюрідним братам. — Але мені дуже подобається», — тут же додає він, незважаючи на те, що його оточували однокласники, яких він, без сумніву, вважав нижчими за себе. «Недоумки» англійською не розмовляли, а от він міг читати книги про їхню історію та розв'язувати арифметичні задачки їхньою мовою. Почуття власної вищості стало відлунням уявлень його батька, який, за визначенням одного з біографів, «був абсолютно упевнений у своїй особистій та класовій вищості над більшістю людей світу». Ніколи не демонструючи те, що вважає цих провінціалів нижчими за себе, Франклін показував своє шляхетне виховання тим, що ставився до них із ввічливістю й теплотою, тож завоював у них авторитет і став одним із найпопулярніших хлопчиків у класі. У такий спосіб він ще змалку продемонстрував здатність очаровувати людей, котрих хотів притягнути на свій бік, незважаючи на те, що він насправді про них думав. Деякі люди говорили про його почуття вищості не як про вияв зарозумілого снобізму, а скоріше як про благодушну підтримку, а це виграшна риса характеру для амбітного політика.

Можливо, зверхне ставлення до німецьких однокласників перейшло до нього від улюбленої вчительки Жанни Сандос, франкомовної молоді жіночки зі Швейцарії, що любила все французьке. Франклін розповідав про неї батькам: «Мені вона подобається. Вона весь час посміхається». Впродовж двох з гаком років, коли вона була його вчителькою, Сандос ще більше підсилила його інтерес до Європи, який у дев'ятирічному віці викликала у нього мати, захопивши хлопця до колекціонування поштових марок — цим хобі вона сама займалася з дитинства. Частково для того, щоб порадувати матір, але також і від справжнього бажання пізнати світ, який виходить за рамки відомої йому частинки Америки, Франклін став зятятим колекціонером, одночасно вивчаючи географію та історію. До початку 1896 року, коли йому виповнилося чотирнадцять, він встиг побувати у Британії та на європейському континенті вісім разів. Тієї осені його віддали до приватної школи для хлопчиків у Массачусетсі, де він одержав можливість отримати більш різноманітну